Бліднуть, гаснуть золоті візерунки на посірілому небозводі. На обрію, крізь туман пробивається щось живе – ось і пробилося: веселе око світової зірки у рясних золотих віях, радісно тремтить-моргає. Вітрець, мабуть, зітхнув: з далекого Дніпра доніс дужий після дощу жаб’ячий гомін.

Ніч здає. З нею разом здають й болі та муки безсоння.

Збирається на дрімоту.

Хатня задуха паморочить голову, руки мимохіть простягаються до вікна.

– А гостець? – шпигає у думці.

– Ет, однаково з сьогодня треба перемінити рапні ванни.

– А пропасниця? Дощик же звечора…

– Та-а! Порепана земля давно й останню краплину випила, а як що – то навіщо ж хінін під подушкою?

Клопоти набік, скік-скік і – вікно розчинено.

Крізь важкий дух солоного озера вже ллється з тихим дзюркотанням по тополях та осокорах пахучий вранішній вітрець.

Двоє молодих соловейків навперейми дощебечують нічні арії, жаби з далекого Дніпра окселентують. Десь над головою мовчки вовтузиться неприспана гава.

Крадькома од себе слабий висунувся по пояс у вікно й жадібно хапав погоже повітря.

– А киш! – одразу сам себе загнав у ліжко, жахнувшися свого вчинку, укрився попід бороду ковдрою, здригнувся тричі – й солодка млість огорнула стомлене тіло, а душа поринула в мінливо самоцвітній плетениці. Т рябіє, мигоче-крутиться, щомига прудкіше й ось прояснюється кудись, глибоко, лиш з самого дна глухо чути вранішнє кукурікання. А далі й те зникло.

Білий день панує-царює в сонячній вінці, у блакитних ризах.

Досвітня метушня по дворах та вулицях вже вляглася. Скрізь тихо, й на дворі самі діти.

– Хведь, а Хведь! Онде грамофончики!

– Бреши… де?

– А оно-но, понад вікном!

– Побіжім вирвемо!

– А пан битиме?

– Де там! Пани довго сплять!

– Еге, кажи. А вікно нащо одчинене?

Вщухло. Пан вже виспався, і йому стало смішно, але навмисне почав злегенька хропти.

– А бач, хропе!

Жваво, як молоді звірятка, зашаруділи хлопці проміж кущів рожі, оргінії та рай-дерева, затріщали розкохані стебла та листя півників.

– Ага! Ось червоний!

– А в мене синенький!

– А міні-і! Митько, Хведько, да-ай! – запищав малий, що не зміг дістати квітки на високій тичині.

Ні Митько, ні Хведько не давав. Дітвора забула про небезпеку й завелася, мов горобці.

Васильки, та повняки, та півники тріщали під босими ноженятами, дрібні кулачки гупали де попало, проте хлопці билися мовчки, сопли тільки.

– А що то ви робите, га? – страшним басом загув сплячий пан, і його кудлата голова одразу вирізалася в рамці вікна.

Старші мовчки дременули, зостався лиш малий, що м’яв роздушену квітку та хлипав.

– Чого се ти, Свиридку? А що то в тебе?

– Гламофонцик! – зиркаючи спідлоба, прошепотів той.

– Чи ти бач! Який пуцьвіринок, а й воно зна грамофона! Не можна ж: курорт! – засміявся собі пан. – А влучно! Грамофончик! Які малята дотепні!

У голові майнуло гарне російське оповіданнячко, де так само дитина прозвала грамофонами кручені паничі. Але то була панська, напевно,

дитина, а тут як же? Воно ж таке мале, що ще й на пароході, мабуть, не було, де моторний жидок поштує купальників своєю нестерпучою машиною.

– Ну, не плач, ось тобі який гарний грамофон! Пан (нехай буде Гаврило Петрович) зірвав пишну темно-синю оксамитну квітку хлопцеві.

– А через що се грамофон? – запитав.

– Так… гламофонцик! – і застилався. А коли Гаврило Петрович одхилився од вікна й не дививсь у вічі, хлоп’я одразу обісмілилося.

– А в нашого дядька є вели-и-кий! Здоловий! Та клици-и-ть!

– Хто?

– Гламофон! – знов утупився хлопець. Старші вже й собі приступили.

– Еге, в наших тата є грамофон. Та такий здорови та гарний! Та дорогий! Ось нехай приїдуть та як накрутять, та як пустять – отоді!

– Й насі татко уміють… – почав собі малий.

– Верзи-и! Ні, ось як наші тятя та як накрутять, то тільки шш, жжж, кр-кр-кр! е! е! е! Гайда тройка снігучисте, – заспівало старшеньке.

– Ні, Хведю, краше, як бариня на базар іде! хе-хе-хе! ха-ха-ха-ха! хо-хо-хо! на базар іде ху-ху-ху! Та регоче, та пищить!

– Або краще, – перебив його Хведько й, кумедно надимаючи губи, зачитав: – качка… на пароході! куміцьки цени! копитан! станови пароход! у – е-е-е!

І дітвора навперейми почала приставляти. Гаврил втішався з їхнього захвату, а під причільним вікном на вулиці зібралася вже чимала купка сусідської дітвори, й незабаром тільки й чутно було мішма уривки пісень, анекдотів, робленого реготу, лайки та музики.

– Ах ви, шибеники бісові! Чи ти ба, що завели! Ось я вам тройку дам! Ось я вам покуховарю! Ось то многі лєта! – промовляла стара хазяйка, лякаючи деркачем онуків.

– Бач, які беркі до чого! А до оченашу чи богородиці, то й язики зараз повсихали? А лиха година та нещаслива з тими матірками: чого глядять? Якого добра сподіваються?

І баба, засапавшись, кинула деркача й витирала спітніле обличчя ріжком білої косинки, коли побачила Гаврила Петровича, що виходив із хати, вибираючись до купелю.

– Чого се ви, Пилипівно, так воюєтесь із дітворою?

– Та боже ж мій! Як не одбуксиш капосної дітвори, то й страху тобі ніякого! Знівечили їх тією капосною машиною! Бодай вона вже скрутилася!

Гаврило знав, що бабу не переслухаєш, і перескочив через перелаз, держачи звинене простирадло та пальто.

Сусідська дітвора наввипередки посунула вздовж провулка на озеро, але помилилася: Гаврило пішов не гуди, а до вдови Махтодихи, що парила слабих у грязевих купелях.

– Хведько! А чи швидко вже ваші татко приїдуть? Хведь, що вже оббіг хату і викравсь з суточок через тин од бабиного деркача, сторожко опинився поміж дітворою й пошепки сказав: "Не знаю".

– Ти б хоч матір попрохав, хай би заграла на грамофоні, пана купальника підвеселила!

– Пан! Який там у чорта пан, як він сам: ні жінки, ні дітей, ні наймички – нікого нема! – з презирством озвалася найстарша Оришка, з сплячим немовлятком на руках.

– А може, ще приїдуть?

– Де вже! Для себе тільки кабінет найняв, а заля та спальня, та столова так дурно й стоять. Голодрабий твій пан!

– Ні, він доблий! Мені гламофонцика дав! – озвався задиханий Свиридко, що теж якось видрався з-під бабиного ока.

– Ні-і вже! Грамофончика! От якби конхвектів або копійку! – глузували діти.

– Дасть! І конхветку і копійку: я поплосю! – правив малий.

– Бариня! бариня! Вам кватирі? Ось гарна. Ванни?

– У нас аж три горниці!

– А в нас садок! І курінь свій на озері!

– Не слухайте, бариня: їх хата розлазиться!

– Ой брешеш, як собака! Де?

– А знадвору! Од комори!

– А в нас грамофон! – переможним тоном вигукнули Хведько й Митька.

Поки дітвора змагалася, барині, порадившись зі звожчиком, проїхали далі, де в кінці вузького, як труба, провулка, леліло блакитне срібно-яскраве солоне озеро з чорними кучерями акацій та синясто-прозорими маринками коло чепурних хаток кругом його. Влови не вдалися, і хлопці, похльоскуючи бур’янових коней батіжками, закуріли по піску до озера, а няньки з немовлятами вмощувались по холодках, до креймашків тощо.

Сонце підбилося ген-ген понад осокори, розпекло пісок, пересмужило його синястими холодками од хат та верб, позаганяло туди собак і курей, і все замовкло під його варом. Куди ж народ подівсь? На косовиці? На баштанах? Що роблять чоловіки й жінки в сій солоній слободі? Таке питання раз у раз муляло Гаврилов думку, як він тільки оселився на сьому солоному озері, куди лікарі посилали гоїти здобутого в школі ревматизма.

Перші дні він був в Одесі, але не до душі прийшлася вона йому з своїм ряботинням, галасом та неспокоєм курорта, і от вибрав він сей тихий захисток, нараяний йому земляком. Принадні куточки, чепурненькі хатки та тихе озеро, без жодних курортних будівель, вкрите лише чистою блакиттю, – все се дуже врадувало замученого чоловіка. Але неприємно вразила його примішка до селянського життя й обхідки чогось зайвого, незнайомого.

Перш за все вразила його та "нєжненька" мова, якою встріли його й на громадському пароході, і на базарі, і особливо в слобідці, як шукав собі помешкання. Навмисне, з притиском він держався своєї мови і швидко здобув собі прізвище "полшака", або "полтавця". І разом з сим повну зневагу в дорослих і в жидів, які звичайно держали всю торгівлю містечка в своїх руках, які наповнювали чепурненькі дачки і солоне озеро своїми слабими і задавали чимало тону.

Зате ж йому через се стало спокійніше: його забули, і він тихо-мирно жив собі в хаті під осокорами, товаришував з дітворою та старою Пилипівною, і ніхто не квапився заходити з ним у приязнь. А стара баба і мала дітвора не дуже ще держалися "нєжнінької" вимови і виявляли себе з усією своєю душею: з нехитрими хитрощами, з наївним цинізмом, з перенятою в дорослих запопадливістю.

Вражало тільки Гаврила те, що ніколи він не бачив людей у звичайній селянській роботі: навіть жінота, якої було скрізь повно по дворах, раз у раз била байдики, навіть на городах її не видко було, навіть коло худоби не поралася.

Здивований, він якось звернувся до Пилипівни. А коли у вас косовиця? Жнива? Нема в нас чого косити: і наділ малий та й той оддали сусідам, бо самим невправки. А ось наша косовиця, ось наші й жнива, усе тут! – показала круг себе і на озеро говірка баба. – Сього тільки й глядимо.

– Ну, а чоловіки?

– Чоловіки, хто на судах плаває, хто на пристанях. Ну є такі, що й коло землі. А городи і садки в нас не йдуть: солонець. Де вкинеться, там уже що не роби – нічого не вдієш. О-оно бачите у сусіда акацію: яка жовта, наче в сухотах, – ото й є солонець. Скільки саджали – всихає. Городина несмачна: буряки солоні, капуста гірка, огірки сохнуть, хіба подекуди баклажани, перець солодкий та картоплі потроху. Тут колись на сьому кутку одно горе було, не з доброго дива ми і в переселення подалися були.

Солоне так собі одвіку й лежало, дурно вакувалося, та ще й утроє більше було. Ні в йому риби, ні коло його городу, а селитись десь треба, тіснота пішла на старих дворищах. Ото почали сюди хто найбідніші без худоби, без ніякого добра, аби якусь халупчину сплести, щоб дітвора не померзла – а самі трохи коло землі, а то все по заробітках. А тут

підійшли сухі літа. Почала сіль сідати на озері. А сіль тоді ще казенна була. Зраділи люди, мовляв, хоч сіль своя буде. Почали брати, а вона ж недобра: гірка, пекуча, тхне. Дізналася казна, пристановили сторожу, заборонили.

Ну, звісно: хоч гадюк наклади копицю та пристанови сторожу – то всякому скортить украсти. От і почали тягати сіль з кагатів, або просто з озера. І, Боже, скільки тут народу скатовано. Було нагаями як зчешуть, то так кров'ю й підпливе. Пішли свари, нарікання. Коли осе Бог погодив: розлився дуже широко Дніпро, вода десь попід землею проточилася й до Солоного, розлила, забрала на кілька літ сіль з його, так що ні за віщо було вже битись.

Народ просунувсь ближче до озера, а там, як знов сухоліття, почали люди знов купатись – от і довідались, яка в йому сила, і замісць клясти та тікать од Солоного – бач як присунулися! Он почали і по трясовинах будуватись: бачите, он як висипають високо перше ніж сохи становити – вхитрувались людці! Може б воно й ще лежало те Солоне дарма, якби не жиди: помоглося одному слабому, другому, розголосили скрізь і посунули звідусіль. А раніш то тут дешево було все, не як тепер. То тая сердешна жидова, вбога, недужа та обшарпана, так і посипалася на цілюще озеро, на свіжий воздух, на здорову харч.

– Кажете, дешево перше було? – перепитав Гаврило Петрович, аби додати охоти бабі.

– І-і-і! Так вам дешево, так дешево! Добре було! Масло було 15 – 16 копійок, яйца – 10, молока – хоч запийся. А що вже риби, що городини з сусідніх слобід – то вже й не кажіть!

– Через що ж тепер так подорожчало?

– Та через люд же! А до того й дороги. Колись було кіньми або шалаядами поки то доплентаєш, а тепер усе парохода, або чавунка – от

усякому і лехко стало їздити. От і наїжджають, слава Богу, кожного літа стільки, що часом і собі нема де примоститись – усі куточки понаймають. Пороскуповують по добрій ціні харч, е й заробіток нам усім коло слабих. То що ж нам те поле, або баштан?

Оттак не раз розбалакував Гаврило Петрович а жінотою, що мляво вешталась по надвіррю і охоче ставала на балачку з "препростим" купальником. Глянеш – уже коло воріт спинилися дві сусідки, третя перехилилася через свою лісу, он там проміж вербами біліє-пливе чиясь голова у білій косинці, а в дверях або вікнах повитикалися молодиці босі, простоволосі.

Бо нудно жіноті і всяке надзвичайне явище збиває їх докупи: бричка з проїжджачими, рудо-зелений стражник з шаблюкою під пахвою, подзвін по вмерлому, – або купальниця гарно вбрата. Кидає жінота і обід у надвірніх печах недоварений, і немовлят у колисках під акаціями і репетуючих коло воріт свиней, аби тільки натішити голови й язики.

Гаврила Петровича, що звик до трудящої як бджола українки, прикро вражали сі язикаті нероби, як і "нєжнінька" мова, як і запопадлива метушня та влесливість, але, придивившись ближче, він зрозумів, що инакше і не могло бути: треба ж було пильнувати всяку оказію, що могла корисно або шкодливо вплинути на купальників, а через те і на кишеню. І вже не такі противні були йому байдикуваті жінки, які справді самі, без чоловіків, управлялись і заробляли на зиму.

Зрозуміла стала йому и та пошана до синьої смердючої тванюки, яку так старанно виволікали з озера, розвозили барилами й діжками по дворах, гріли у великих казанах, закуривши всі дворища бур’яновим димом та смердючою парою купелів.

Сонце караючим оком нерухомо витріщилося зверху, і земля репалася під немилосердним тим поглядом. Понад озером закурилася легенька синяста юга. Гаврило Петрович, розпарений, закутаний у

пальто, ледве посовував ноги по піску під руку з своєю бабою Махтодихою.

Довела до хати, одшепнула клямку, а там вже він, ступнувши разів зо два, повалився на ліжко.

Мука! Дві-три години лежати без руху, не розкутуючись. Сону ані кришечки! Тіло обважніло, наче розвалюється, голова болить, як не лусне, в ній мляво, як мокрі мухи, лазять розірвані й липучі думки.

Нічим душі закропити, робити нічого, читати теж, ні з ким і слова сказати, бо час уже такий: матірки понагодовували дітвору й повкладали спати або ськаються, та й самі вже більш того, що сплять. Нудота!

"Гламофонцик!" смішно майнуло в голові – і пішла нікчемна робота перевертання на всі боки недавнього враження.

– А от справді – грамофон, – аж зрадів Гаврило.

Власне, він з душі ненавидів сю крикливу машину, але тепер вона йому давала сякий-такий харч порожній голові.

– Як вона тут завелася? Навіщо? Яке робить враження та вплив? Що з нею робить хазяїн, бо не пускає ж він її в оборот, як жидок Мордко на пароході.

І вже скортіло йому бачити, як купчаться слухачі, як музика проймає їх і пише на їхніх обличчях різноманітні настрої. Скортіло знати, чого вимагають од неї і як задовольняє вона їх. Пригадалось, як на пароході Мордкові усякий раз сипались гроші за на "На сопках Манчжурии" або "Гибель "Варяга", пригадалося, як хвалили-голубили сліпого хлопчика, що навчився замість "Сирітки" або "Лазаря" співати сих пісень, які так пекуче нагадував морякам загинувших кревняків.

Заюрили думки, бажання, заміри.

– "За-а-хчу розлюблю, за-а-хчу полюблю!" – залящав з провулка дзвінкий дівочий голос, старанно наслідуючи усі особистості грамофонного співу. Гаврило затулив вуха, але співачка, верескнувши, як кішка, перескочила вже на улюблену всіма моряками пісню "Кочегара". Довго тягся спів. Видко, стояла дівчина коло криниці й навмисне виспівувала все до кінця, похваляючись перед другими дівчатами.

Спів ліз у затуляні вуха й мішався з гудінням крові в голові, й нарешті Гаврило Петрович заснув тяжким, як і завше після купелю, сном. Сонце вже перекотилося за верби й осокори і чітко малювало рухливі верховини у знов посинілому небі, коли Гаврило Петрович раптом прокинувся. Разом з ним прокинувся й голод, і полегкість після сну. Бадьоро скочив він і поспішив до хазяйки.

Під розлогою грушею на застелянім цератою столі вже дожидалася його самітна тарілка, а хазяйка, зітхаючи на сю самітність, несла горщечок од плити, що зліплена була поміж вербами.

– І не скучно вам осе обідати самому за сим великим столом? То було – як обсядуть – прямо тобі, як мухи край миски, а тепер… ох!..

Але Гаврилові сьогодні не проймало душі те хазяйчине зітхання, ані її натяки. Він весело уминав прохололий борщ та розпитував про грамофона.

– А, вже ті песиголовці вам розбрехали? Аякже! Є, є бальшой грамафон, "Манах" под названіє! Мій купив у Петербурзі в якогось чиновника… занятна машінерія!

– Манах-манах! – засміялася молодиця, – а як почнеть витівки витівать та кумедію приставлять, то – бо-оки порвемо! А уп’ять же як заведьоть на церковний глас або на жалісний – плач та й годі!

– А які ж пластинки? Що співа?

– Та всяко… от я вам і не вмію до ладу розказати – нехай сам прієдеть. Прошлого літа тут квартирантів багато було (не як тепер, ох! щось прогрішили ми в бога!), то так було весело, так утішно! А тепер мій сказав, шо нема задля чого шкрабати оті пластинки – звісно, вони стираються – то взяв, замкнув машину й не знать де ключа сховав, а сам тепер у Петербурзі.

– Чого ж се ваш старий до Петербурга?

– Аякже! Се вже не вперве! Кумпанійську картошку повіз!

– Як кажете? Кумпанійську!

– Ну-да: складається кумпанія, закуповують по сусідських слободах (у нас нема) городину – отам картоплю молоденьку, або капусту-скороспілку, або як ото баклажани підуть – і зараз у мішечки (бачили ж на пристані цілі купи новеньких рогозяних мішечків?), – та на чавунку, та прямоходом у Петербург. Там ще зима, а в нас літо – от і платять, не жалують, добрі гроші за те, що у нас перше було за ніщо. Так само й з кавунами. Перше було на судах тільки в Одес тягають баштанину, а тепер тільки давай-давай-давай!

– І добрий бариш мають?

– Аякже! То-то й не побачите наших чоловіків, усе в роз’їзді: то скуповують, то грузять, то везуть. Самі ми вже з дітьми ціле літечко справляємось. Зимою зате вже спочиваємо. От заманеться чогось втішненького. Воно сказати й тіатр зимою; у нас буває – "люзіон",

картини показують, грають, – а тільки платити треба, а дітвори ж не забереш усієї, а їм теж кортить. Ото мій і надумав такої втіхи купити, щоб і самим, і сусідам було чим похвалитись.

– Не пожалував і грошей? Адже ж не дешево?

– Де вже! Тут було всячини: свекруха й досі не балакає до мене, ще добре, що нарізно живемо, а папаша-свекір хтіли зразу розбити, та мій сказав, що купив у кумпанію й за дешево по оказії, що вона, ся машина, притягатиме ще більш купальників (он бачте, як притягає! ох!), та що, коли схоч, можна за неї добрий бариш узяти, продавши. Та пождіть, вже от-от невидко – мій Тимохвей вернеться, тоді повеселить і вас!

Гаврилові Петровичеві вже й самому хотілося бачити того моторного Тимофія, що в Петербург їздить, і він аж ускочив з ліжка однієї післяобідньої години, коли почувся дитячий галас.

– Мамо, мамо! Дєдушко! Бабо! Татко їдуть! Дядько їдуть! – кричала дітвора, спиналася на пліт, кумелем скочувалася на пісок та бігла назустріч.

Справді, з куряви виринула пофарбована повозчина з колискою, – звичайна підвода з пристані, лихенька конячина тюпала, або більш стоту здавала, що біжить, звожчик теж стоту здавав, що поганяє, а на колисці важно сидів Тимофій у новій парі, навіть не в кашкеті, в панському брилі й при часах. Кругом накладені були покупки з робою та гостинцями.

Дітвора юрила, чіплялася на бричку, пронизувала оченятами покупки, вгадуючи, що там є й на їхню долю.

Гаврилові було ніяково й, забравши пальто, він пішов гуляти геть на слободу.

Вернувся вже геть-геть звечоріло, й туман покотив понад озером.

У дворі, проти звичаю, ще не спали.

Під грушею стіл поверх церати був застелений на стільником, над столом на гілляці висів круглий судовий ліхтар, заливаючи рясним світлом чайний посуд і тарілки з гостинцями, і всю сім’ю, що вінком оточила весь стіл, не виключаючи й наймолодшого з дітвори.

Знати було по обличчях, що не одного вже самовара випито, але ж він, здоровий та пузатий, ще надимався та клекотів, під здоровою глиняною, мабуть, водопроводною, трубою.

– Петровичу, просимо до кумпанії! – загукала молода хазяйка, вся промениста з радощів і вже трохи причепурена по-святочному, коли Гаврило хтів непомітно проскочити в свою кімнату. Даремно одмовляв ся, що він уже пив чай на дачі у якогось знайомого; хазяї були в доброму та щедрому настрої.

Тимофій, вже без спінжака, високий, огрядний, виліз з-за столу і ввічливо, але з почуттям власної гідності вітався за руку з квартирантом. Почався знову чай з розмовою про подорож, про торгові справи, про Думу, про всякі дива та новини. Дітвора, вже напівкуняючи, нетерпеливилася.

– Татку! Якби грамофона! – шепотів Хведь, що, як старшенький, умостився якраз під лівою рукою батька.

– Дядю! А в нас гламофонцики є! Он там коло вікна! Синенькі й целвоненькі! – радісно залепетав пробуркавшися Свиридко.

– Що то воно там верзе?

– Гламофонцики! полозцвіталися! – товкла дитина. .

– Адже ж правда, діду?

– Хо-хо! Ти в мене розумне! – засміявся дід, – чи бач, що вигадав! А справді підхоже! Та вже не мори їх, Тимошу, ач, яка нетерплячка, потіш уже, а то зовсім поспляться.

Тимофій обережно виніс з горниці, "залі", великого грамофона і коробку пластинок, одімкнув, став нарихтовувати, а дітвора аж підскакувала, штовхаючи одне одного та дригаючи ногами, які не досягали з високих лав до землі.

– Ну, ви ж мені тихо!

Машина зашипіла, загарчала, і її широка пелька почала викидати бляшані різучі голоси, крикливі, тремтячі, а проте мертві.

Невістки і свекір з блаженною ухмілкою слухали, дітвора з усієї сили витріщалася, одна стара свекруха навмисне шкрябала віником коло порога своєї хатини та незадоволено бубоніла. Але і в неї незабаром випав віник, сама рука піднялася покласти хреста на лобі, коли, замість циганського романсу, тихо-велично попливла "Херувимська", "Тебе поем" та "Покаяния отверзи двери".

– Господи! До чого люде доходять! – уже милостиво хитала баба головою, сівши й собі поруч старого за столом, – щоб ото заховати у коробку голос та ще й слова! Прямо тобі до серця пройма! Чуда господні.

– Еге, мамо, – засміявся Тимофій, – прямо засолюють, маринують голоси, як ото капусту або рибу.

– Умудряє господь сліпці… – додав свого і дід.

– А чорт видющі! – перехопив Тимофій і жвавенько підклав нову пластину.

– Ойра! ойра! – заголосила машина.

Пластина за пластиною – і, як бурливий водоспад, сипалися циганські романси, скакали розкотисті кацапські балачки, регіт, стогони й плачі, знов спів, знов нещирі акторські голоси.

Побожна Пилипівна вже давно опинилася в своїй хатині і мішала слова вечірніх молитов з лайкою проклятої машини.

Дітвора верещала, скакала, дворище все наповнялося слухачами, що з-за сусідських ліс, з-за воріт перш соромливо, а далі й зовсім сміливо приступали до освітленого столу.

Гаврило Петрович давно вже утік у свою кімнату – не вдержався-таки, спробував гуляти понад озером, та була велика роса, і знов мусив вернутись і слухати настирну музику, що, може вчетверте, грала спочатку й до кінця увесь репертуар.

Другого дня дворище й зрана не було порожне: то за тим, то за сим забігали сусідки подивитись на привезені гостинці та розпитатись, чи буде увечері музика.

Прийшов вечір – знов та сама мука. Так щовечір: цілий день дітвора на всі голоси приставляла грамофон, цілий куток був охоплений грамофоновою пошестю, співали дівчата коло криниць, співали купальники, співали їхні наймички, готуючи обід або перуч білизну.

Увірились консервіровані співи до краю, і Гаврило на всі боки обертав думку, як би то запобігти лихові. Одного дня він зник.

Днів три не було його. У городі шукав, нишпорив по всіх усюдах, де б то знайти відповідних пластинок, щоб освіжити огидного репертуара. З’їздив і в Миколаїв, і в Одесу, нарешті приїхав з пакунком.

– А що, Пилипівно, ще грає машина? – спитав старої.

– Та гра… бодай вона скрутилася!

– Нащо скручувати? Адже гріш немалий!

– Ой немалий, немалий! Краще б на монастир за спасения душі віддати.

– Та можна, бабусю, другі пластинки перемінити.

– Ет, кажіть! – махнула баба рукою й подалася до плити.

– Доброго вутра! – обізвався Тимофій. – Перемінити, кажете? І я б радий, щоб щось своє, та коли ж не найдеш, ось тільки церковних трохи та пісень з п’ятеро і найшов, випросив у знайомого реїнта, а то нема, кажуть.

Гаврило Петрович вийняв згорток.

– Ось вам, Тимохвію Потаповичу, тільки ж з умовою: проміняйте мені стільки ж ваших, які я сам ви беру.

– Добре! Спасибі!

Гаврило одібрав кілька й, кинувши на землю, наступив чоботом.

– Ой, що ви робите! – скрикнула баба, – краще б мені подарували: однак на плиті бракує конхворок.

– Та, бабусю, вони погорять!

– Ну, то глечики накривать добре.

Гаврило оддав їй останні, що не зломив.

Увечері поголоска про нові пластини нагнала повне дворище слухачів.

Місяць сяяв на підповні, невсипущі осокори солодко дзюркотіли, по надвір’ю гула приглушена розмова та лускало насіння, поки Тимофій з Гаврилом приладновували нові пластинки до старої машини.

Знов зашкварчала, загула труба – і ось тихо і поважно полилися церковні співи, далі сумні мелодії рідних пісень, пішли веселі. Все дворище, як одна людина, відчувало той зміст, враз сміялися, підспівували, дехто й підніжку притоптував.

– Ой гарно! Осе так! осе по-нашому! Непомітно вклав Гаврило ще одну пластину.

– "Як умру, то поховайте", – поллялися сумні згуки "Заповіту". Одразу вщухло надворі.

– Що се? Хто се такий? Кого ховають? – шепотіли дехто, переповнені побожним чуттям.

Знов переміна: "Ой Дніпре мій, Дніпре".

– О, бач, знов по-нашому: про Дніпро!

Змовк грамофон, пішли розмови, згадки про козаків, що колись було жили, кошем стояли в Олешках, в Збурівці.

– "Минають дні, минають ночі", – чисто виводив гарний баритон скорбний спів.

– Ех! – закректав якийсь дід. – Коли доброї, каже, жалько тобі, боже, то дай хоч злої! Хоч гірше, мовляв, аби інше. Так, так!

– А проти чого воно каже, щоб проклинати ще й світ запалити? – дивувала якась молодиця, – хіба розбишацька пісня, чи що?

– Дурна! Заспіваєш отакої, коли заберуть на Сибіряку.

– Або тих, що тоді на мітингу, – вкинув ще хтось. Пішли балачки, згадки про болюче-пекуче. "Гетьмани, гетьмани, – співав гарний голос, – та що й казать – минулося!"

– Еге, минулося! Все минає, – натякували старі.

"Садок вишневий" зняв цілу хвилю захвату-здивування, як за сам голос, так і за ту просту і милу, всі рідну картину.

– А ось вам іше на потіху, – сказав Гаврило і пі клав пластинку: "Орися ти, моя ниво". Проста спокійна мелодія з миротворчим кінцем пролунала, замираючи в далеких вербах, а слухачі й не ворухнулись.

Дзюркотіли осокори, гули рябі хрущі, в далекому Дніпрі стогнали жаби.

– Ох, як же ж гарно! Де се, Тимохвію, набрав таких пластин? – дивувалися сусіди. – Вік би слухав!

– Та осе вони мені, спасибі, десь добули! – Голови вдячно повернулися до купальника, а дехто з шк лярів уважно придивлявся до

напису на пластинках: "Шевченко, Ли-се-нко!" – Он бач, се той, мабуть, що в Микити є.

– Ну да! То ж книжка, а тут співи, ноти значить.

– А не можна б ще прикупити де таких? Якби на мене, я б усі старі й повикидав, – озвався й старий хазяїн.

– Та, бачте, я вже вибігав усі крамниці в Херсоні, Миколаєві і Одесі – та ось поки що все, що знайшов.

– Шкода!

Місяць перейшов далеко по небі, північний вітер почав розгойдувати гілля, півні кукурікали. Народ почав потроху розходитись. Собаки довго брехали, проводжаючи їх, але ні одної модної пісні, ні одного дикого вигуку не чутно було в затихаючому нічному повітрі. Стогнав далекий жаб’ячий хор, цвіркуни свердлили десь у траві. Рясно сідала роса.

Примітки

Вперше надруковано в журналі "Літературно-науковий вісник", 1912, № 7 – 8. Подається за виданням: Дніпрова Чайка, Твори, "Дзвін", 1919 – 1920.

На сопках Манчжурии – вальс (1906 р.) капельмейстера І. А. Шатрова.

Гибель "Варяга" – пісня (1904 р.) на слова австрійського поета Р. Грейнца.